

Döbling

Baka István új verseskötetéről

Ezt a vékony kis könyvecskét lapozgatva az embernek óhatatlanul eszébe jut, ugyan miért is nem teszi kötelezővé valamilyen égi vagy földi hatalom Németh László nagy tanulmányainak ismeretét, ezúttal mondjuk a magyar vers útjáról, az óriási hagyományokkal rendelkező magyar líra helyzetéről és lehetőségeiről, a versformák szellem-történetileg pontosan meghatározható helyéről és szerepéről. Azt hiszem, ha imponáló bőségben teyésző fiatal és még fiatalabb honi költőink ismernek ezeket a kozmikus fényű, ragyogó elmelel írott eszmefuuttatásokat, kellő tisztesség, tehetőség és akaraterő révén érvényesíteni tudnák azt, amire népünk kultúrája különleges súllyal predestinálná őket. S akkor tán nem kéne Baka István új verseskötetét sem bizonyos fokig revelációként, lírai eseményként üdvözölni. Hanem csupán egy igen jó költészet-termes legújabb foglalataként a sok hasonló között. Rettenetes kár, hogy nincs így.

Baka István „komoran bölcs” költő. Eddig megjelent két verseskötete (*Magdolna-zápor*, 1975. *Tűzbe vetett evangélium*, 1981) és a tavaly publikált, igen érdekes és vonzó prózai műveket tartalmazó *Szekszárdi mise* után a Döblinget érzem leginkább letisztultnak, legvilágosabban összegző jellegűnek, eszmeiségében legkoncentráltabbnak, tehát a legérzékletesebbnek. A komoran bölcs költő jelzője egyszerűen jelenthet(ne) pesszimiztikus, megszenvedetten megkeseredettnek tűnő világképet és a József Attila-i „az ember végül homokos, / szomorú, vizes síkra ér, / szétnéz merengve és okos / fejével biccent, nem remél”-t idéző, józanul és konokul a reménytelenségen túli reménybe burkoló látásmódot. Csakhogy itt egészen másról is szó van. Méghozzá öröme okot adóan intenzívebben és érzékelhetőbben, mint akár a korábbi Baka-versekben, akár a már említett, nagy létszámú költőhad sokszor nagyon is kétes formai-stiláris bűvésznautáitványaiban.

Az első, látszólag csak formai-technikai jellegű ismertetőjel: a zenei hatások fokozottabb versbe szervülése, Baka István komoly zenei élményeinek együttese úgy tevődik át verseibe, hogy *Gustav Mahler* vagy *Liszt Ferenc* muzsikájának képekké oldott hangulataiból a *Mefisztó-kerülő-ciklustan* az „én szegény hazám” eszménye lénylik föl az akkordok közül. S „a kokárda a lólap közepe”. (*Liszt Ferenc éjszakája a Hal téri házban*) Ezzel a magaslattal viszont máris a Döbling kötet második, döntő és meghatározó jelentőségű „újdonságánál” vagyunk. (Az idézőjel oka a költői én állandóságának és fejlődőképességének dialektikája: ez a költészet nyilvánvalóan már jóval korábban tartalmazta a fenti elemeket, még akkor is, ha véleményünk szerint ilyen izzóan eklatáns formában csak most ütnek szíven.)

Elcsépeltnek látszik ismét emlékezetünkbe idézni az immáron klasszikus Veres Péter-i „népben-nemzetben gondolkodás” örök erkölcsi kategorikus imparatívusát. E jól szerkesztett, négy, önmagában is különleges ciklusokból álló könyv olvastán azonban — sokaknak intő-követendő példaként! — szükséges kijelenteni: a magyarságnak, a nemzeti lét kérdéseinek ilyen hófokú jelenléte az a tartalmi-mondandóbéli „forrpont”, ahol a legfrissebb Baka-kötet nemcsak az előzőek fölé, de jó néhány kor- és pályatárs elé is ér.

Isten fűszála — a kötetnyitó versfűzér egyszerre lírai helyzetjelentés egyes és többes számban, továbbá történelmi múlt- és jelenidézéssel eszmény- és világkép-felmutatás. A már említett Mefisztó-kerülő a szimfóniák hőmpolygó áradásával szélesítmélyíti az előbbi sorozat által kivájt medret, majd a *Halottak napja* — a kötet négy egységének különben legerőtelenebbnek tűnő darabja — a filozofikus összegzések irányába kívánna továbblépni.

A kötetet záró és egyben címadó Döbling — a mai magyar irodalom „titkos Osvát Ernőjének”, *Ilia Mihály*nak ajánlott hosszabb költemény — eszmei és lírai csúcspont. Ebben a művében emelkedik Baka István eddig általa meg nem járt magaslathoz: a Széchenyi-élmény kozmikussá tágul, a döblingi monológok számot vetnek világgal, hazával történelemmel és persze ez a vallomások áradás és komor bölcsélet Széchenyi szinte emberfeletti gyötrődéseinek rondabugyraiból legvégül mégiscsak — jelképes és historiatilag valós önmegsemmisítés árán is — apokaliptikus remény-ajtót nyit: „aludj inkább és hunyj ki jeltelen / amíg a virradat vörös csuklyás bakó / az égi vérpad grádicsára lép”.

Sok mindent el lehet mondani még erről a — meggyőződésem — líránk mai állapotában kifejezetten jelentősnek mondható kötetéről: hogy Baka képköltésze hogyan, mennyit, miként alakult-változott-fejlődött; hogy költői nyelvében (például a megszaporodott enjambement-okkal) mennyire nagy szerepet kapott technikailag is a zeneiség; hogy az alkalmanként felfedezhető *Pilinszky*, *Nagy László*- és *Babits*-hatások mennyire érdekesen izgalmas szinképet adják egy rohamosan izmosodó költői tehetség műhelytitkainak; hogy fegyelmezett komorság és látomásos áradás milyen magasrendű egységeket képes teremteni (Mefisztó-kerülő, *Zrinyi*, *Trauermarsch*, *A századvég költőihéz*) — és így tovább. Ám végezetül legyen elég annyi: nem tudom ugyan, hogy Baka István ismeri-e (s ha igen, mennyire) Németh László vonatkozó nagy tanulmányait, de ez végtére is nem fontos. A fontos az, hogy a Döbling alapján erősen úgy tetszik: igen. (*Szépirodalmi*, 1985)

DOMONKOS LÁSZLÓ

Represságunkat. Az egyik oldalán többé-kevésbé az emberi elme fontos és látványteli világunkat többé-kevésbé az emberi elme hihetetlen leleményességének köszönhetjük. Megemeljük hát a kalapunkat a képzelőerő előtt. Máskor viszont lekezeljük, netán afféle csodabogárnak tekintjük e tulajdonságunkat. Mintha korszakunkban csupán a tárgyilagos, racionális magatartás lenne az egyedül üdvözítő.

Ne higgyünk azonban a józan prakticistáknak! Ha rajtuk múlna: talán rendezettebb, ám sivárabb lenne az életünk. Nekik csak a tények, az eredmények, a statisztikák a fontosak. Mindent rendszereznek, minősítenek. Csak az van, aminek neve, száma van. Holott az emberi létezés izgalma és csodája valahol ezek után kezdődik. A megfoghatatlan átmenetekben, titokszerűségekben. A művészetek egy része is ezeket a szférákat ostromolja évszázadok óta. És nem is sikertelenül. *Salvador Dali* méltán nagyhírű képe. A polgárháború megsejtése például egyszerre tudja megidézni a rettenet, a rombolás géniuszat. Életszerű, plasztikus testtorzókat látunk, aztán egy irreálisan ésszekomponált, monumentális képszerkezetet. Ám fantasztikum ide, fantasztikum oda: mélyseges emberi, érzelmi realitásokat tolmácsol e műalkotás. S pontosan az érzékletes festői fantázia segédletével.

A képzelet hatalmát azonban nem csupán a művészetekben méltányolhatjuk. Jóformán mindenütt jelen van, ahol valamiféle érdemleges emberi produkció születik. Téved tehát a praktikus gondolkodó, amikor önmagában a tényszerűséget, az egzakttságot összekapcsolja a köznapi és a tudományos hatékonysággal. Szó sincs erről. Bár az aprólékos, hangyaszorgalmú adatgyűjtés elengedhetetlen a kutatók munkájában, de ez csak amolyan alapozás. A feladatok érdemi részét már a képzelet, a gondolkodás fogja elvégezni. A világhírű *Szentágothai János* írta önmagáról, hogy szerencsés tudós volt. Nem félt a merész, irreális, fantasztikus elgondolásoktól. Sőt: „mindig dilettáns maradtam kissé, aki nem zavarva ortodox szemlélettől, kalandokra indul”.

De szálljunk lejjebb! És az alkotó képzelet mellett ne feledkezzünk meg a reprodukív fantáziáról sem. Annál inkább, mivel a hétköznapi életben többnyire csak erre hagyatkozunk. Szükség is van rá. Hiába „falja” valaki a könyveket, ha nem tudja megeleveníteni a szövegeket. De még a gyakorlati, matematikai tevékenységekben is ott kísért bennünket a fantázia démona. *Radnai Béla* pszichológus például az iskolai matematika-versenyek helytelen példamegoldásait fogta vállatóra. Számos tanuló ugyanis egy 4,7 hl-es hordó kiürítéséhez mindössze 6,9 db 0,7 literes üveget használt volna fel. Nos, a képtelen eredmény onnan fakadt, hogy a gyerekek beleragadtak a számokba. Nem jelent meg előttük a nagy méretű, öblös hordó és a karcsú üvegpalackok képe, aránykontrasztja. Ha így történt volna, rögvést észreveszik hamis eredményeiket.

A fantáziatlanság árnyai tehát legapróbb lépéseinket is beárnyékolhatják. Pedig a látáskultúra elsorvadásával párhuzamosan ez a képességünk is egyre inkább eltompul. Hogy a mai világban azért nem is könnyű eredményesen, hatékonyan képzelődni? Persze, hogy nem. Elvégre a tudományos, művészeti előrehaladás majdhogynem két vállra fektette az emberi fantáziát. Hol vagyunk már Verne álmaitól? És mégis. Termékeny észjárása ma is megborzolja idegeinket.

SZUROMI PÁL